

V De seksuele ontwikkeling van kinderen van 0 tot 12 jaar

an 'doktertje spelen' naar tongzoenen

Channah Zwiep

Kinderen zijn nieuwsgierig. Ze zijn bezig hun omgeving te ontdekken en hun grenzen te verkennen. Ook op het gebied van seksualiteit. Hoe verloopt de seksuele ontwikkeling van kinderen? En hoe ga je binnen de kinderopvang om met hun beleving van en hun vragen over seksualiteit?

Eigenlijk is er nog weinig bekend over de seksualiteit van kinderen. Er is wel veel onderzoek gedaan naar de negatieve aspecten, zoals seksueel misbruik. Pas de laatste jaren is er meer bekend over de seksuele ontwikkeling. Lang dacht men dat seksuele gevoelens bij kleine kinderen geen rol spelen. Dat idee is langzamerhand veranderd. Kinderen maken, naast een lichamelijke, ook een seksuele ontwikkeling door. Het bekende 'doktertje spelen' is een goed voorbeeld van spel waarin lustgevoelens een rol spelen. Daarnaast is gebleken dat peuters en zelfs baby's kunnen masturberen.

Goed voorbereid

Seksualiteit is een onderdeel van de normale ontwikkeling van kinderen. Als je in de kinderopvang werkt, krijg je er dus vroeg of laat mee te maken. Dat kan heel direct zijn. Kinderen kunnen je opeens vragen wat condoms zijn. Misschien vang je een gesprek op tussen grotere meiden over tongzoenen. Of de kleintjes spelen op een zomerse dag buiten in bad en 'onderzoeken' elkaar. Jonge kinderen gaan met hun seksuele gevoelens om op een open en tabeloze manier. Peuters kunnen zichzelf bijvoorbeeld rustig een half uur op hun blote buik aaien. Het kan best zijn dat je van dit soort dingen

Seksualiteit bij kinderen van 0-6 jaar

- >ontdekken van het eigen lichaam en geslachtsorganen
- >ontdekken van de verschillen tussen mannen en vrouwen
- >spel waarbij lustgevoelens een rol spelen, zoals 'doktertje spelen'
- >vragen stellen over seksualiteit, voortplanting en alles eromheen

schrikt. Dat heeft te maken met de taboes die er toch nog rond seksualiteit bestaan. Daarnaast heb je natuurlijk je eigen grenzen op dit gebied. Die zijn terug te voeren op je achtergrond en opvoeding en je eigen beleving van seksualiteit.

Als professioneel opvoeder ben je continu bezig met het overbrengen van normen en waarden. Ook op het gebied van seksualiteit. Het is daarom belangrijk dat, als je beroepshalve werkt met kinderen, je goed over die normen en waarden hebt nagedacht en voorbereid bent op situaties en vragen die te maken hebben met seksualiteit.

Het is dan handig om op de hoogte te zijn van de normale seksuele ontwikkeling bij kinderen. Als je bijvoorbeeld wéét dat het normaal is dat kinderen van drie tot zeven jaar doktertje spelen, zul je er minder van schrikken. Bovendien kun je

Omgaan met seksualiteit bij kinderen

- >Kennismaken van de normale seksuele ontwikkeling van 0-12 jarigen
- >Bewust zijn van je eigen normen, waarden en grenzen
- >Praten met kinderen: eerlijk ingaan op vragen
- >Praten met collega's over welke grenzen redelijk zijn
- >Kinderen duidelijk aangeven wat de grenzen zijn
- >Geen dwang of letsel toestaan

makkelijker je grenzen bepalen en het bijvoorbeeld niet toestaan als kinderen van twaalf dit spel doen.

Seksuele ontwikkeling bij kinderen

Baby's zijn heel egocentrisch en gericht op lustbevrediging. Ze ervaren de verzorger nog niet als een losstaand persoon, maar als iemand die hun wensen bevredigt. Ze willen drinken en aandacht. Als de ouder-kindrelatie goed is, kent een baby al vanaf de geboorte sensualiteit. De ouders stelen hun kind, houden het lekker tegen zich aan en geven het een gevoel van geborgenheid. Zo leren baby's dat de huid een belangrijk genotsorgaan is. Baby's van rond een half jaar oud ontdekken hun eigen geslachtsorganen. Dat gaat meestal toevallig, doordat ze met hun handjes hun hele lichaam verkennen. Ze zijn dan nog niet in staat een lekker plekje ook te onthouden voor de volgende keer. Baby's van anderhalf jaar kunnen dit wel en gaan meer doelgericht op zoek naar hun geslachtsdelen. Bij hen wekt het aanraken van bijvoorbeeld hun piemel ook sterkere lustgevoelens op. Ze kunnen bijvoorbeeld een rood gezicht krijgen als ze hun onderbuik tegen een deur aanwrijven. Geleidelijk kan dit uitgroeien tot masturberen.

Rond de twee à drie jaar ontdekken kinderen de lichamelijke verschillen tussen mannen en vrouwen. Ze gaan dan ook

beseffen bij een van de twee seksen te horen. Ze zullen, bijvoorbeeld onder de douche, uitgebreid willen onderzoeken hoe hun moeder en vader eruit zien. Daarnaast gaan ze ook spelenderwijs bij leeftijdgenootjes 'kijken'. Peuters kunnen ook masturberen, maar dat is niet orgasmegericht. Ongeveer de helft van de kinderen tussen twee en vier jaar masturbeert vaak. Kinderen vanaf drie jaar hebben wel al heel goed in de gaten dat er

iets geheimzinnigs aan seksualiteit is. Ze gaan dan kijken waar de grenzen van volwassenen liggen, door zich bijvoorbeeld expres te pas en te onpas uit te kleden of 'vieze' woorden te zeggen. Seksueel spel met anderen komt vanaf vier jaar voor, meestal in de vorm van 'vadertje en moedertje' of 'doktertje' spelen. Kinderen gaan op deze leeftijd ook vragen stellen over de voortplanting en alles er omheen. Ze zijn goed in staat eenvoudige uitleg hierover te begrijpen.

Foto's: Hilde Braet en Iris Hondendos

In de zogenaamde 'latentiefase' bij kinderen tussen zes en twaalf jaar, speelt seksualiteit niet zo'n grote rol. Vaak maken kinderen in deze fase wel een strikt onderscheid in rollen van meisjes en jongens. Ze worden in deze periode vaak voor het eerst verliefd. Ook raken ze steeds meer geïnteresseerd in de zogenaamde 'technische' aspecten van seksualiteit. Bij het praten over seksualiteit blijken meisjes een geringere woordenschat te hebben om hun geslachtsdelen en hun seksuele reactie te benoemen dan jongens. Zowel de jongens als meisjes zijn nieuwsgierig naar het lichaam van de ander. Kinderen gaan in deze fase introvert met hun gevoelens omtrent seksualiteit om. Sommige kinderen worden ook heel preuts en doen bijvoorbeeld opeens de badkamerdeur op slot. Tussen tien en twaalf jaar kunnen jongens hun eerste zaadlozing krijgen en meisjes de eerste menstruatie. Hun interesse voor seks neemt toe. Vooral jongens bekijken video's en boekjes als ze de kans krijgen. De helft van de jongens heeft rond het tiende jaar seksueel getinte spelletjes, zoals het aanraken of tonen van de geslachtsdelen, meestal met leeftijdgenoten van het zelfde geslacht. Een derde van de meisjes rond het achtste jaar heeft seksueel spel met andere meisjes. In deze fase gaat 30 tot 40 procent van de jongens en 18-30 procent van de meisjes mastur-

beren. Jongens leren het vaak van elkaar. Meisjes zijn meestal wat later, maar ontdekken het zelf. Tien procent van de kinderen onder de twaalf heeft wel eens een orgasme gehad.

Naarmate het kind ouder wordt, zal sek-

'Of een vorm van seksueel gedrag 'toelaatbaar' is, daarover kun je van mening verschillen'

sueel gedrag zich steeds meer aan de waarneming van volwassenen onttrekken. Dat komt ook doordat kinderen geleerd hebben wat wel en niet in het openbaar mag. Maar natuurlijk blijft het spannend om de grenzen van volwassenen uit te testen door bijvoorbeeld

Seksualiteit bij kinderen van 6-12 jaar

- >eerste verliefdheden en flirten
- >interesse in de 'technische aspecten' van seks
- >nieuwsgierigheid naar het lichaam van de ander
- >spelen nog veel met kinderen van de eigen sekse
- >beginnende preutsheid
- >de helft van de tienjarige jongens heeft onderling seksueel getinte spelletjes
- >80% van de 12 jarigen heeft seksuele fantasieën
- >10% van de kinderen onder de 12 heeft wel eens een orgasme

schuttingstaal te gebruiken. Pas in de puberteit gaat seksualiteit voor de meeste kinderen echt leven. Spelen wordt flirten en verliefdheden leiden tot voorzichtige toenaderingen. De nieuwsgierigheid naar het lichaam van de ander krijgt een meer seksuele tint. Tachtig procent van de twaalfjarigen heeft ook seksuele fantasieën.

Praten over seks

Op alle leeftijden zijn kinderen over het algemeen open en vragen van alles. Peuters vragen je misschien ronduit of ze mogen kijken als jij naar de wc gaat. Kinderen in de basisschoolleeftijd willen van alles weten over de voortplanting. Pubers krijgen het 'technische' gedeelte van seksualiteit vaak wel mee op school. Maar over het emotionele gedeelte horen ze meestal niets. Het kan zijn dat ze met hun vragen bij jou komen. Misschien voel je schaamte en vind je het moeilijk om er open over te praten. Toch is het heel belangrijk om dat wél te doen. Hoe opener je kinderen voorlicht, hoe meer je hen een positief gevoel meegeeft over seksualiteit. Ze leren dan dat seks iets is waarvan ze mogen en kunnen genieten.

Praten met de kinderen over seksualiteit betekent dat je daar ruimte voor maakt. Als je op het moment van de vraag geen tijd hebt of het moeilijk vindt om er diep op in te gaan, kun je beloven er later op terug te komen. Dat geeft jezelf tijd om over een eerlijk antwoord na te denken. De kinderen ervaren bovendien dat je hen serieus neemt. In de tussentijd kun je kinderen wel een boekje over seksualiteit geven. Vooral voor wat oudere kinderen is

dat een prettige manier om iets over seksualiteit te weten te komen. Aan de hand van die boekjes kun je ook samen lezen, of in een groepje. Op die manier kunnen kinderen ook iets aan elkaar vertellen. Dat kan voor jou ook handig zijn. Je leert welke woorden de kinderen gebruiken en wat elk kind wel en niet weet. Je zult ook merken dat als kinderen open praten over seksualiteit, het jezelf ook steeds makkelijker afgaat.

Hoe ver mogen ze gaan?

Dat kinderen 'vadertje en moedertje' spelen als ze drie of vier jaar zijn, vinden veel mensen tegenwoordig normaal. Maar met kinderen die bloot willen zijn of masturberen hebben mensen meer moeite. Je kunt je afvragen waarom een kind iets dergelijks doet. Waarschijnlijk is het zich nauwelijks bewust van de opschudding die het veroorzaakt. Mogelijk wil het kind zich even van de drukte van de dag afsluiten, net zoals wanneer het duimt of met een knuffel tegen de wang aait. Het is de vraag of je hem dat moet afnemen. Als je er echter op dat moment geen raad mee weet, kun je aan collega's vragen wat zij ervan vinden. Misschien is het voor iedereen voldoende om het kind in zijn waarde te laten en een dekentje over hem heen te leggen.

Of een vorm van seksueel gedrag 'toelaatbaar' is, daarover kun je van mening verschillen. Er zijn echter wel een paar heldere uitgangspunten. Heel belangrijk is dat kinderen nóóit dwang uitoefenen op een ander. Ook mogen ze geen dingen doen die gevaarlijk zijn of pijn doen, zoals voorwerpen inbrengen in de vagina

of touwtjes om de penis binden. Daarnaast zijn er grenzen waar je jezelf aan kunt houden. Bijvoorbeeld dat je dingen toestaat, zolang je er zelf geen opwindend bij voelt. Of dat er geen dingen in je groep gebeuren waarbij je het niet prettig zou vinden als er een collega of een ouder binnen zou komen. Ook is het goed om rekening te houden met de leeftijd van het kind en zijn ontwikkelingsfase. Sta er eens bij stil waar je grenzen liggen. Dit kan individueel, maar ook met je collega's. Op die manier kun je binnen je kinderdagverblijf één lijn trekken en creëer je een duidelijk pedagogisch beleid op dit

'Als professioneel opvoeder breng je normen en waarden over'

gebied. Dat zorgt ervoor dat je 'neutraler' en opvoedend reageert en dat de kinderen weten waar ze aan toe zijn. Vertel de

kinderen duidelijk wat wel en wat niet kan. Daarmee bouw je een band op van openheid en vertrouwen en zullen kinderen ook naar je toekomen als er eventueel dingen gebeuren die ze zelf niet leuk vinden.

Channah Zwiep is pedagoge en gepromoveerd aan de Universiteit van Amsterdam op opvoedingsondersteuning. Ze is freelance onderzoeker, publiciste en geeft lezingen, onder meer over dit onderwerp.

In het kort

Seksuele ontwikkeling is een onderdeel van de algemene ontwikkeling van kinderen. Je krijgt er in de kinderopvang dus mee te maken. Hoe ga je daarmee om? Het is belangrijk om goed na te denken over de normen en waarden die je op dit gebied op de kinderen overdraagt. Het is daarbij handig om op de hoogte te zijn van de normale seksuele ontwikkeling bij kinderen en duidelijke afspraken te maken met je collega's. Je kunt dan makkelijker reageren op vragen en situaties en bent beter in staat om te bepalen wat je wel en niet toelaat. Ook is het belangrijk om open met kinderen over seksualiteit te praten.

Boeken over seksualiteit bij kinderen

Wil je meer weten over de seksuele ontwikkeling? Of er samen met de kinderen een boekje over lezen? De volgende boeken zijn daar heel geschikt voor:

- Bezemer, W. en Van Eijk, I. *Seks voor beginners. Vragen en antwoorden over de eerste ervaringen.* Amsterdam: Contact,
- Van der Doef, S. *Kleine mensen en grote gevoelens. kinderen en hun seksualiteit.* Rutgerstichting
- Van der Doef, S. *Ik vind jou lief. Een informatief prentenboek voor peuters en kleuters.* Amsterdam: Uitgeverij Ploegsma
- Mayle, P. *Waar kom ik vandaan?* Baarn: Tirion
- Van Rossum, K. *Seks, wat is dat? Praten met kinderen over seks.* Ede: Zomer en Keunig

